

УДК 374:316.61]”364”

DOI 10.31654/2663-4902-2025-PP-3-221-229

Лісовець Ол. В.

доктор педагогічних наук, професор, проректор з наукової роботи та інноваційної діяльності
Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя
lisovets.ov@ndu.edu.ua
orcid.org/0000-0002-4641-3121

Лісовець Ок. В.

доктор філософії з освіти/педагогіки, доцент,
доцент кафедри дошкільної освіти
Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя
lisovets.oksana@ndu.edu.ua
orcid.org/0000-0003-4685-3589

**ФОРМУВАННЯ ЖИТТЄСТІЙКОСТІ ОСОБИСТОСТІ
В УМОВАХ ВОЄННИХ ВИКЛИКІВ СУЧАСНОСТІ**

У статті проаналізовано феномен життєстійкості особистості як складного багатовимірного утворення, що забезпечує здатність людини ефективно функціонувати в умовах стресу, кризових ситуацій та соціальних викликів. Здійснено теоретико-методологічний аналіз цього феномену та визначено педагогічні і соціальні умови її формування в сучасних реаліях. Розкрито теоретико-методологічні підходи до вивчення життєстійкості, визначено її компоненти та основні фактори формування. Зокрема, окреслено ключові фактори формування життєстійкості (біологічні, психологічні, соціальні) та базові компоненти (цілеспрямованість, контроль, прийняття виклику, відповідальність, гнучкість мислення та здатність до рефлексії). Показано, що формування життєстійкості потребує педагогічної підтримки, спрямованої на формування навичок саморегуляції, критичного мислення, соціальної активності й конструктивних стратегій подолання стресу. Особливу увагу приділено сучасним практикам формування життєстійкості в Україні, зокрема запровадженню з 2023 року експериментального проєкту комплексної соціальної послуги з формування життєстійкості та розбудові мережі центрів життєстійкості у територіальних громадах. Визначено центри життєстійкості стали важливим чинником трансформації соціальних послуг в Україні, який забезпечує новий формат підтримки населення, формуючи культуру життєстійкості, зміцнюючи соціальну згуртованість, підтримуючи ветеранів. Зроблено висновок, що формування життєстійкості є стратегічно важливим напрямом соціальної та освітньої політики держави, спрямованим на підвищення адаптивного потенціалу населення, розвиток соціальної згуртованості й збереження психічного здоров'я в умовах сучасних воєнних викликів.

Ключові слова: життєстійкість, стресостійкість, адаптація, педагогічна підтримка, соціальна робота, соціальні послуги, центр життєстійкості.

Постановка проблеми. Сучасний світ характеризується високим рівнем соціальної, політичної та економічної нестабільності, що значною мірою проявляється через воєнні конфлікти, збройні протистояння та глобальні кризи. Для України, яка з 2014 року переживає військові дії на сході країни, а з 2022 року – повномасштабне вторгнення, питання життєстійкості особистості набуває особливої актуальності. Воєнні виклики впливають на всі аспекти життя громадян: економічну стабільність, безпеку, соціальні зв'язки та психоемоційний стан населення. В таких умовах

здатність людини ефективно адаптуватися до стресових ситуацій, зберігати внутрішню рівновагу та продуктивно діяти стає критично важливою для виживання та особистісного розвитку.

У науковій думці феномен життєстійкості інтегрований у психологію, педагогіку, соціологію, соціальну роботу, психотерапію і розглядається як багатовимірною якість особистості, що забезпечує здатність ефективно адаптуватися до стресових ситуацій, долати труднощі, зберігати психоемоційну рівновагу та продовжувати особистісний розвиток у несприятливих умовах. Так, в умовах воєнних дій в Україні особлива увага приділяється формуванню цих навичок у різних категорій населення, зокрема у дітей, підлітків, молоді та внутрішньо переміщених осіб.

Дослідження українських і зарубіжних вчених показують, що життєстійкість формується під впливом різноманітних факторів: особистісних (саморегуляція, стресостійкість, оптимізм), соціальних (підтримка сім'ї та громади, соціальні зв'язки), педагогічних (розвиток критичного мислення, уміння приймати рішення) та культурних (ціннісні орієнтації, національна ідентичність). В умовах воєнного конфлікту в Україні стає очевидною роль державних і громадських інституцій, освітніх закладів та соціальних служб у створенні умов для розвитку життєстійкості, психологічної підтримки та соціальної інтеграції осіб, які пережили травму.

Таким чином, наукове дослідження проблеми формування життєстійкості особистості в умовах сучасних воєнних викликів в Україні має не лише теоретичне, а й практичне значення. Воно дозволяє визначити ефективні стратегії психологічної та соціальної підтримки, розробити педагогічні та соціальні інтервенції, спрямовані на зміцнення адаптаційних ресурсів населення та підвищення здатності особистості до активного і продуктивного життя в умовах постійних стресових факторів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження феномену життєстійкості з психологічної точки зору було об'єктом вивчення Г. Варіної, Т. Каткової, С. Кобаси, О. Кокуна, С. Мадді, О. Чиханцової та ін. Особливості життєстійкості особистості різних верств населення досліджували Т. Ларіна, Л. Мульована, Т. Титаренко, К. Харченко та ін. Ідеї впровадження комплексної соціальної послуги з формування життєстійкості розкрито у працях В. Амеліної, І. Єнгаличевої, Д. Мельничук, В. Попович, О. Птахіна, Т. Новак та ін.

Проте, незважаючи на наявність публікацій питання, що стосуються соціальної послуги з формування життєстійкості є актуальним з огляду його новизни як на законодавчому рівні, так і на рівні впровадження у різних соціальних інституціях.

Метою статті є здійснити теоретико-методологічний аналіз проблеми формування життєстійкості особистості та окреслити перспективи її розвитку в умовах сучасних викликів.

Виклад основного матеріалу. Проблематика життєстійкості як механізму особистісного розвитку хвилювала людство впродовж багатьох історичних епох, хоча й була представлена під іншими поняттями, близькими за змістовим наповненням. Аналіз наукових джерел засвідчує відсутність усталеного, загальноприйнятого визначення поняття «життєстійкість». У науковій літературі цей феномен часто трактується через суміжні терміни, зокрема: «життєздатність», «життєтворчість», «інтегральна здатність», «вкоріненість у буття», «зрілість», «мужність бути», «адаптаційний потенціал» тощо. Це свідчить про багатовимірність і складність феномену життєстійкості, а також про потребу в подальшому теоретико-методологічному уточненні його сутності.

Важливо зазначити, що в англійській науковій літературі вживаються близькі за значенням терміни «resilience» та «hardiness», які перекладаються за допомогою різних концептів. Так, В. Готич підкреслює важливість точного розрізнення цих понять у наукових дослідженнях [3, с. 8].

Термін «resilience» зазвичай перекладається як життєздатність, стійкість, еластичність, пружність. Він акцентує здатність особистості ефективно протистояти

стресу та відновлювати психологічне, емоційне та соціальне функціонування після складних або кризових подій. «Resilience» охоплює не лише психологічні механізми адаптації, але й потенціал до розвитку та самовдосконалення у складних умовах.

Термін «hardiness» перекладається як витривалість, життєстійкість. На відміну від «resilience», він підкреслює здатність особистості зберігати активність, цілеспрямованість та психологічну стійкість перед тривалими стресовими ситуаціями. «Hardiness» акцентує на внутрішніх ресурсах людини, що забезпечують подолання труднощів без втрати мотивації та життєвої енергії.

Таким чином, хоча обидва терміни стосуються здатності особистості протистояти стресу та адаптуватися до складних обставин, «resilience» більше пов'язана з процесом відновлення та гнучкості, тоді як «hardiness» – з активною витривалістю та психологічною міцністю. Усвідомлення цієї різниці є важливим при формуванні наукового підходу до вивчення життєстійкості та розробці методик її розвитку, особливо в умовах воєнних викликів сучасності. Як наголошує О. Кокун, обидва терміни «відіграють центральну роль у збереженні психічного благополуччя людини, особливо в умовах екстремального стресу, криз та тривалого впливу несприятливих факторів. Хоча ці конструкти мають багато спільного, вони різняться за механізмами реалізації, змістом та контекстами застосування» [5, с. 33].

На сьогодні життєстійкість визначається як здатність людини успішно адаптуватися до складних, критичних або травматичних життєвих ситуацій, не втрачаючи внутрішнього контролю, життєвих цілей і мотивації до подальшого розвитку. З теоретико-методологічного погляду, життєстійкість розглядається у межах різних наукових підходів.

Зокрема, особистісно-орієнтований підхід (Д. Келлі, М. Селігман та ін.) підкреслює роль індивідуальних рис характеру та самосвідомості, тобто життєстійкість пов'язується з рисами самостійності, автономності, стійкості до фрустрації, внутрішнім локусом контролю; акцентується увага на ролі саморозвитку особистості в умовах невизначеності та кризових ситуацій.

Когнітивно-поведінковий підхід (А. Бек, С. Кобаса та ін.) трактує життєстійкість як продукт засвоєння ефективних моделей мислення і поведінки, що дозволяють адаптуватися до середовища (позитивна самооцінка, оптимістичний стиль мислення, навички саморегуляції та стресостійкої поведінки).

Системно-ситуаційний підхід (У. Бронфенбреннер) розглядає життєстійкість як результат взаємодії особистості з середовищем, де вирішальне значення мають не лише індивідуальні, але й соціальні чинники: наявність підтримки, довіра до соціальних інституцій, стабільність мікросередовища (родина, громада).

Екзистенційно-гуманістичний підхід (А. Маслоу, К. Роджерс та ін.) виводить життєстійкість із здатності особистості приймати відповідальність за власне життя, шукати сенс і трансформувати негативний досвід у нові життєві цілі. Важливими тут є категорії надії, віри, свободи вибору.

На думку багатьох дослідників поняття життєстійкості варто розглядати як структурний елемент теорії стресу. Властивості життєстійкості – включеність, контроль, виклик і довіра – інтегруються у відчуття особистісної цілісності та визначають суб'єктивне сприйняття якості життя.

Серед українських науковців виділимо О. Чиханцову, яка феномен життєстійкості розглядає як «особистісний конструкт, що сприяє успішному пристосуванню людини до змін навколишнього світу в своєму прагненні до досягнення психологічного благополуччя та самореалізації, а також виконує важливу буферну функцію, перешкоджаючи деструктивному розвитку» [12, с. 371]. Власне поняття життєстійкості, за О. Чиханцовою, трактується як «інтегральна особистісна характеристика людини, особистісний ресурс, що забезпечує їй успішність подолання життєвих труднощів та здатність витримувати стресову ситуацію, зберігаючи внутрішню впевненість, збалансованість, не знижуючи успішності діяльності» [12, с. 371].

Г. Варіна, розглядаючи методи підвищення життєстійкості й розвитку конструктивних стратегій поведінки молоді в пандемічних умовах існування суспільства, визначила, що життєстійкість необхідно вважати загальною диспозицією, базовим ядром особистості, що надає їй стійкості, самоефективності в різних сферах активності, захищає від стресу, дозволяє перетворити зміни в можливості, забезпечити успішну соціалізацію в соціокультурному просторі сучасного турбулентного світу [1].

Власне бачення сутності життєстійкості подають Т. Титаренко та Т. Ларіна. Вони визначають її як здатність особистості ефективно функціонувати, незважаючи на життєві труднощі й перешкоди, зберігаючи при цьому баланс між необхідністю адаптації до нових умов та прагненням до гармонійного, повноцінного життя [11, с. 4]. У своїх дослідженнях автори детально аналізують природу й структуру життєстійкості, чинники, що сприяють її розвитку, а також ресурсний потенціал особистості, необхідний для конструктивного подолання життєвих викликів. Особливу увагу вони приділяють практичним аспектам формування та зміцнення життєстійкості як одного з ключових напрямів сучасної психологічної підтримки особистості.

К. Гавриловська та Ю. Дем'янчук роблять висновок, що життєстійкість – «це така якість особистості, що дозволяє їй ефективно функціонувати та досягати своїх цілей, зберігати внутрішню рівновагу в складних ситуаціях життєвого вибору» [2].

Таким чином, аналіз наукових джерел свідчить, що життєстійкість є складним, багатовимірним феноменом, який розглядається як інтегративна особистісна якість, що забезпечує здатність людини протистояти стресовим впливам, долати життєві труднощі та адаптуватися до нових умов. Попри відсутність єдиного трактування цього поняття, дослідники акцентують на його ключових складових: контролі, включеності, готовності до викликів і базовій довірі до світу.

Формування життєстійкості особистості зумовлене впливом широкого спектра чинників, які взаємодіють між собою та забезпечують стійкість індивіда до стресових впливів, кризових подій і складних життєвих ситуацій. Це підтверджують численні наукові дослідження, в яких показано, що життєстійкість є залежною змінною. Так, автор концепції життєстійкості С. Мадді вказує на 5 механізмів її формування: зміна суб'єктивної оцінки ситуації, створення мотивації до трансформаційного перетворення, посилення імунної реакції, пошук соціальної підтримки, практики здорового життя [14].

Психологи найчастіше вказують на такі детермінанти життєстійкості як:

1. Індивідні, фізіологічні, соматичні, психічні характеристики людини (здоров'я, стать, вік, тілесність, спадковість).
2. Психофізіологічні та нейродинамічні особливості людини (сила процесів збудження, рівноваженість, рухливість нервових процесів).
3. Соціально-психологічні якості особистості (інтернальність, оптимізм, екстра- та інтроверсія, вольові характеристики: цілеспрямованість, наполегливість, рішучість, самостійність та ін.).
4. Життєвий досвід людини, що має як позитивний, і негативний характер.
5. Соціально-психологічна спрямованість особистості (смыслжиттєві орієнтації, готовність до труднощів та невдач, орієнтація на збереження, зміцнення здоров'я, прогнозування позитивного майбутнього) [6].

Фактично, всі чинники можливо розділити на дві групи: зовнішні і внутрішні. З-поміж зовнішніх факторів ключову роль відіграють соціальне середовище, стиль виховання в сім'ї, міжособистісні стосунки, умови навчання або праці, культурні й соціальні цінності, а також рівень соціальної підтримки. Внутрішні чинники включають особистісні риси, мотиваційну сферу, самооцінку, рівень саморегуляції, емоційну стабільність та когнітивні особливості.

Ці фактори створюють передумови для формування *компонентів життєстійкості*, таких як контроль, включеність, виклик, довіра, смысложиттєві орієнтації. Вони

не лише визначають базовий рівень стресостійкості, а й впливають на здатність особистості до відновлення після криз, а отже – на якість життя в цілому.

Ще С. Мадді виокремив три основні установки, що лежать в основі життєстійкості: *залученість, контроль і прийняття викликів (ризиків)* [14]. На його думку, формування цих установок переважно відбувається у дитячому віці, частково – у підлітковому, однак їх розвиток можливий і у дорослому житті. Вирішальним чинником у формуванні життєстійкості є взаємини між батьками та дітьми. Серед чинників, що позитивно впливають на розвиток життєстійкості, дослідник виокремив:

- формування впевненості в собі та підтримку високих очікувань;
- відчуття життєвої мети, що виникає завдяки значущим стосункам із дорослими та сприйняттю дитини як особливої й цінної особистості;
- сприятливе соціальне середовище, що включає позитивні міжособистісні контакти, підтримку, налагодження взаємин із ровесниками.

Натомість негативний вплив на життєстійкість у дитячому віці справляють такі чинники:

- ранні життєві стреси (серйозні захворювання, розлучення батьків, фінансові труднощі, часті переїзди);
- відсутність підтримки, схвалення й уваги з боку родини;
- відсутність чіткої життєвої мети;
- низький рівень взаємодії з важливими дорослими, емоційна ізоляція [14].

Сучасні дослідники також зосереджують увагу на складових, що формують життєстійкість, адже саме вони в сукупності визначають здатність особистості долати труднощі та зберігати позитивний емоційний стан навіть за несприятливих обставин. Основними компонентами життєстійкості виділяють такі як: емоційна стійкість, оптимізм, адаптивність, стресостійкість, цілеспрямованість, саморегуляція. Ці характеристики тісно взаємопов'язані та взаємно підсилюють одна одну, забезпечуючи здатність особистості протистояти життєвим труднощам [11].

Особливо це актуально в сучасних умовах коли українське суспільство переживає наслідки воєнного конфлікту, економічної нестабільності, міграції, психологічної напруги, втрат і травм, що безпосередньо впливають на добробут і психоемоційний стан громадян. Представники різних вікових і соціальних груп постійно стикаються з психологічними, емоційними та соціальними стресорами, що загрожують їхній здатності до ефективної адаптації та самореалізації. У цьому контексті розвиток життєстійкості стає не лише індивідуальною, але й суспільною необхідністю, оскільки від рівня адаптаційних ресурсів населення залежить стабільність, безпека та розвиток суспільства в цілому.

Актуальність формування життєстійкості зумовлює потребу у створенні комплексних соціальних і педагогічних умов, які б забезпечували систематичну підтримку, розвиток навичок саморегуляції, стресостійкості та адаптивної поведінки. Зокрема, це стало підґрунтям необхідності надання спеціалізованої соціальної послуги, спрямованої на розвиток життєстійкості, психологічну підтримку та соціальну інтеграцію громадян, які перебувають у групі ризику або пережили травмуючі обставини. Формування життєстійкості в останні роки стало одним із пріоритетів у сфері соціальних послуг як запорука особистої автономії, соціальної активності, профілактики психосоматичних захворювань і зменшення рівня соціального виключення. Це підкреслює І. Романова, яка зазначає, що «формування життєстійкості в соціальній громаді стає актуальним завданням, що вимагає глибокого розуміння різноманітних аспектів економічної, соціальної та психологічної життєдіяльності» [9].

Експеримент щодо запровадження комплексної соціальної послуги з формування життєстійкості було розпочато у 2023 році як складову Всеукраїнської програми ментального здоров'я, ініційованої Першою леді О. Зеленською у партнерстві з Всесвітньою організацією охорони здоров'я (ВООЗ), Дитячим фондом ООН (ЮНІСЕФ), Агропромхолдингом Астарта-Київ, Благодійним фондом «Повір у себе».

Його важливим кінцевим практичним результатом має стати унормування нової соціальної послуги (визначення змісту, обсягу, порядку надання) та затвердження Державного стандарту комплексної соціальної послуги з формування життєстійкості.

Відповідно до нормативних положень (Постанова Кабінету Міністрів України від 3 жовтня 2023 р. № 1049 «Про реалізацію експериментального проекту із запровадження комплексної соціальної послуги з формування життєстійкості» [8]), ця ініціатива спрямована на підтримку психічного здоров'я населення, зниження рівня стресу й тривожності, адаптацію осіб і сімей до кризових обставин, розвиток стресостійкості, а також на підвищення соціальної згуртованості територіальних громад. Загалом же комплексну соціальну послугу з формування життєстійкості варто розглядати і як частину «Концепції розвитку охорони психічного здоров'я українців на період до 2030 року» та «Концепції реалізації державної політики щодо соціального захисту населення та захисту прав дітей» [4, с. 280].

Участь у реалізації цього проєкту беруть територіальні громади, що можуть фінансувати його за рахунок державного бюджету, благодійних внесків або співфінансування. Надавачами послуги виступають юридичні особи та фізичні особи-підприємці, які мають відповідні команди фахівців, а їхній конкурсний відбір здійснює Фонд соціального захисту осіб з інвалідністю. Поряд із конкурсною процедурою передбачена можливість добровільної участі організацій, що забезпечують фінансування власним коштом. Станом на серпень 2025 року до проєкту долучилися більше 300 громад, у тому числі релоковані з тимчасово окупованих територій [10].

Зміст послуги охоплює широкий спектр заходів психологічного та соціального спрямування: оцінювання потреб отримувачів, інформування, консультування, психологічну допомогу, розвиток соціальних навичок, психоедукацію, організацію груп самопомогі й взаємодопомогі, тренінги для фахівців та волонтерів, зміцнення сімейних зв'язків і соціальної взаємодії. Основні вектори роботи полягають у підтримці психічного й фізичного здоров'я, формуванні навичок саморегуляції, актуалізації особистісних ресурсів, розвитку оптимізму, самоконтролю та соціальної активності. Відмітимо, що послуга надається в індивідуальній, сімейній та груповій формах, що визначаються на основі оцінювання потреб конкретних отримувачів.

Загалом же, комплексну соціальну послугу з формування життєстійкості варто розглядати не лише як елемент соціальної підтримки, а й як стратегічний інструмент державної політики у сфері психічного здоров'я та соціального захисту. Вона поєднує профілактичні, відновлювальні й освітні компоненти, сприяє підвищенню рівня соціальної інтегрованості, розвитку стресостійкості та здатності до подолання кризових ситуацій як на рівні особистості, так і на рівні громади.

Важливим етапом у реалізації експериментального проєкту із запровадження комплексної соціальної послуги з формування життєстійкості стала розбудова мережі центрів життєстійкості як соціальних просторів громад, що створюють необхідні умови для надання комплексних послуг та забезпечують інклюзивність, безбар'єрність і безпечність. Адже нормативні вимоги («Порядок організації діяльності та забезпечення функціонування центрів життєстійкості») до їхньої інфраструктури передбачають окремі приміщення для індивідуальної та групової роботи, зонування для роботи з дітьми, проведення консультацій, а також створення комфортного середовища для відвідувачів [7].

Лише впродовж 2024 року було створено більше двохсот центрів життєстійкості у територіальних громадах, в яких проведено понад 500 тисяч різноманітних заходів з надання психосоціальної підтримки та формування навиків життєстійкості [4, с. 282].

Отже, центри життєстійкості стали важливим чинником трансформації соціальних послуг в Україні, забезпечуючи новий формат підтримки населення. Вони не лише сприяють подоланню індивідуальних і колективних викликів, а й формують культуру життєстійкості, зміцнюють соціальну згуртованість, підтримують ветеранів та розвивають волонтерський рух. Така мережа соціальних просторів постає не тільки як

інструмент допомоги в умовах воєнних і соціальних потрясінь, а й як довгострокова стратегія підвищення якості життя, соціальної стабільності та єдності громад.

Висновки. За результатами теоретичного аналізу джерел та вивчення практичного досвіду можна констатувати, що життєстійкість особистості є складним, багатовимірним феноменом, який інтегрує когнітивні, емоційні, вольові та поведінкові характеристики, забезпечуючи ефективне функціонування людини в умовах стресу й соціальних викликів. Визначено, що формування життєстійкості зумовлюється взаємодією біологічних, психологічних, соціальних факторів та зовнішніх обставин, тоді як її основними компонентами виступають цілеспрямованість, контроль, готовність приймати виклики, відповідальність, гнучкість мислення та здатність до рефлексії.

Особливу увагу слід приділити практичному аспекту: життєстійкість набуває статусу стратегічно важливого напрямку соціальної політики держави, що реалізується сьогодні у вигляді комплексної соціальної послуги. Її міждисциплінарний характер дозволяє поєднувати індивідуальне консультування, психосоціальну підтримку, тренінги стресостійкості та мобілізацію соціальних ресурсів. Запровадження в Україні з 2023 р. експерименту з надання цієї послуги свідчить про прагнення держави створити нову модель підтримки населення, орієнтовану на розвиток адаптивного потенціалу й підвищення рівня соціального благополуччя.

Перспективи подальших досліджень вбачаються у: аналізі ефективності функціонування мережі центрів життєстійкості та механізмів їх інтеграції в систему соціальних послуг; вивченні взаємозв'язку між окремими компонентами життєстійкості та соціальною адаптацією особистості в умовах воєнних і післявоєнних трансформацій; розробленні методик діагностики та оцінки рівня життєстійкості в різних вікових і соціальних групах.

Література

1. Варіна Г. Особливості прояву феномену життєстійкості та копінг-стратегій поведінки особистості в умовах пандемії COVID-19. *Polonistyczno-Ukrainoznawcze Studia Naukowe*. 2022, nr.4 (7), S. 159–173.
2. Гавриловська К. П., Дем'янчук Ю. Ю. Формування життєстійкості особистості: арт-коучинговий підхід. *Актуальні проблеми психології: Збірник наукових праць Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України. Том VI: Психологія обдарованості*. Вип. 16. Київ-Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2019. С. 83–90.
3. Готич В. О. Resiliens, hardiness, психологічна стійкість, життєстійкість: порівняльний аналіз понять у соціально-психологічних дослідженнях. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Психологія*. 2023. Том 34 (73). № 3. С. 7–12.
4. Жук О., Шкарлатюк К. Інноваційні підходи до формування життєстійкості в громаді. *Psychology Travelogs*. 2025. № 1. С. 275–288.
5. Кокун О. М. Життєстійкість і резильєнтність людини в сучасному світі: теорія, дослідження, практика: монографія. Київ, 2025. 214 с.
6. Марченко А. Основні детермінанти розвитку життєстійкості особистості у соціальному середовищі. *Теоретичні і прикладні проблеми психології*. 2021. № 1. С. 134–140.
7. Порядок організації діяльності та забезпечення функціонування центрів життєстійкості: затв. постановою Кабінету Міністрів України від 23 січня 2024 р. № 83. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/83-2024-%D0%BF#Text> (дата звернення: 06.09.2025).
8. Порядок реалізації експериментального проекту із запровадження комплексної соціальної послуги з формування життєстійкості: затв. постановою Кабінету Міністрів України від 3 жовтня 2023 р. № 1049. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1049-2023-%D0%BF/print> (дата звернення: 15.08.2025).
9. Романова І. А., Дроздовська А. В. Соціальна послуга «життєстійкість» у соціальній адаптації внутрішньо переміщених осіб і українців, які виїхали за кордон. *Розвиток життєвих навичок особистості та плекання стійкості у часи воєнних викликів в Україні*: матеріали XI наук.-практ. семінару (м. Харків, 14 лист. 2023 р.). Харків, 2023. С. 131–134.
10. Соціальна послуга з формування життєстійкості. *Офіційний вебпортал Фонду соціального захисту осіб з інвалідністю*. URL: <https://www.ispf.gov.ua/diyalnist/realizaciya->

pilotnih-proektiv-shchodo-zakupivli-socposlug/socialna-posluga-z-formuvannya-zhittyestijkosti (дата звернення: 06.09.2025).

11. Титаренко Т. М., Ларіна Т. О. Життєстійкість особистості: соціальна необхідність та безпека: навч. посіб. Київ: Марич, 2009. 76 с.
12. Чиханцова О. А. Психологія становлення життєстійкості особистості: дис. ... д-ра психол. наук: 19.00.01. Інститут психології імені Г. С. Костюка, НАПН України, Київ, 2021.
13. Kobasa, S. C. (1979). Stressful life events, personality, and health: An inquiry into hardiness. *Journal of Personality and Social Psychology*, 37(1), 1–11.
14. Maddi S. R. (2006). Hardiness: The courage to grow from stresses. *The Journal of Positive Psychology*. Vol.1. P. 160–168.

References

1. Varina, H. (2022). Osoblyvosti proiavu fenomenu zhyttiistiikosti ta coping-stratehii povedinky osobystosti v umovakh pandemii COVID-19 [Peculiarities of manifestation of the phenomenon of resilience and coping strategies of personality behavior under the COVID-19 pandemic]. *Polonistyczno-Ukrainoznawcze Studia Naukowe*, 4(7), 159–173 [in Ukrainian].
2. Havrylvska, K. P., & Dem'ianchuk, Y. Y. (2019). Formuvannya zhyttiistiikosti osobystosti: art-kouchynhovyi pidkhid [Formation of personality resilience: art-coaching approach]. *Aktual'ni problemy psykholohii – Current Problems of Psychology*, VI(16), 83–90 [in Ukrainian].
3. Hotych, V. O. (2023). Resiliens, hardiness, psykholohichna stiikist, zhyttiistiikist: porivnialnyi analiz poniat u sotsial'no-psykholohichnykh doslidzhenniakh [Resilience, hardiness, psychological stability, resilience: comparative analysis of concepts in social-psychological research]. *Vcheni zapysky TNU imeni V. I. Vernadskoho. Seriya: Psykholohiia – Scientific Notes of the V. I. Vernadsky TNU. Series: Psychology*, 34(73)3, 7–12. [in Ukrainian].
4. Zhuk, O., & Shkarlatiuk, K. (2025). Innovatsiini pidkhody do formuvannya zhyttiistiikosti v hromadi [Innovative approaches to forming resilience in the community]. *Psychology Travelogs*, 1, 275–288. [in Ukrainian].
5. Kokun, O. M. (2025). Zhyttiistiikist i rezylientnist liudyny v suchasnomu sviti: teoriia, doslidzhennia, praktyka [Resilience and hardiness of a person in the modern world: theory, research, practice]. Kyiv [in Ukrainian].
6. Marchenko, A. (2021). Osnovni determinanty rozvytku zhyttiistiikosti osobystosti u sotsial'nomu seredovyschi [Main determinants of the development of personal resilience in the social environment]. *Teoretychni i prykladni problemy psykholohii – Theoretical and applied problems of psychology*, 1, 134–140. [in Ukrainian].
7. Kabinet Ministriv Ukrainy. (2024, January 23). Poriadok orhanizatsii diialnosti ta zabezpechennia funktsionuvannya tsentriv zhyttiistiikosti [Procedure for organizing activities and ensuring the functioning of resilience centers]: postanova № 83. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/83-2024-%D0%BF#Text> [in Ukrainian].
8. Kabinet Ministriv Ukrainy. (2023, October 3). Poriadok realizatsii eksperymentalnoho proektu iz zaprovadzhennia kompleksnoi sotsialnoi posluhy z formuvannya zhyttiistiikosti [Procedure for the implementation of an experimental project for the introduction of a comprehensive social service for resilience]: postanova № 1049. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1049-2023-%D0%BF/print> [in Ukrainian].
9. Romanova, I. A., & Drozdovska, A. V. (2023). Sotsial'na posluga «zhyttiistiikist» u sotsial'nii adaptatsii vnutrishno peremishchenykh osib i ukraintsiv, yaki viikhaly za kordon [Social service “resilience” in the social adaptation of internally displaced persons and Ukrainians who went abroad]. In *Rozvytok zhyttievyykh navychok osobystosti ta plekannia stiikosti u chasy voiennykh vyklykiv v Ukraini – Developing personal life skills and fostering resilience in times of military challenges in Ukraine*, Kharkiv, 131–134 [in Ukrainian].
10. Fond sotsial'noho zakhystu osib z invalidnistiu. Sotsial'na posluga z formuvannya zhyttiistiikosti [Social service for resilience]. URL: <https://www.ispf.gov.ua/diyalnist/realizaciya-pilotnih-proektiv-shchodo-zakupivli-socposlug/socialna-posluga-z-formuvannya-zhittyestijkosti> [in Ukrainian].
11. Tytarenko, T. M., & Larina, T. O. (2009). Zhyttiistiikist osobystosti: sotsial'na neobkhidnist ta bezpeka [Resilience of personality: social necessity and safety]. Kyiv, Ukraine: Marych [in Ukrainian].

12. Chykhantsova, O. A. (2021). *Psykhologhiia stanovlennia zhyttiistiikosti osobystosti* [Psychology of personal resilience development]. *Doctor's thesis*. Kyiv: Instytut psykhologhii imeni H. S. Kostiuka, NAPN Ukrainy [in Ukrainian].
13. Kobasa, S. C. (1979). Stressful life events, personality, and health: An inquiry into hardiness. *Journal of Personality and Social Psychology*, 37(1), 1–11. [in English].
14. Maddi, S. R. (2006). Hardiness: The courage to grow from stresses. *The Journal of Positive Psychology*, 1, 160–168 [in English].

Lisovets O.

Doctor of pedagogical sciences, professor,
Vice-rector for scientific work and innovative activities
Nizhyn Mykola Gogol State University, Nizhyn, Ukraine
lisovets.ov@ndu.edu.ua
orcid.org/0000-0002-4641-3121

Lisovets O.

Doctor of philosophy in education/pedagogy (PhD), Associate professor,
Associate professor of the Department of preschool education
Nizhyn Mykola Gogol State University, Nizhyn, Ukraine
lisovets.oksana@ndu.edu.ua
orcid.org/0000-0003-4685-3589

FORMATION OF INDIVIDUAL RESILIENCE IN THE CONDITIONS OF MODERN MILITARY CHALLENGES

Purpose. The article analyzes the phenomenon of hardiness as a complex multidimensional construct that ensures an individual's ability to function effectively under stress, crises, and social challenges. The aim is to conduct a theoretical and methodological analysis of this phenomenon and to define the pedagogical and social conditions for its development in the contemporary context.

Methodology. The study is based on theoretical and methodological analysis of hardiness, identification of its components and main formation factors. Special attention is paid to pedagogical support, which fosters self-regulation, critical thinking, social activity, and constructive coping strategies. The research also generalizes practical experience of implementing the experimental project on the introduction of a comprehensive social service for hardiness formation in Ukraine since 2023, as well as the development of resilience centers in local communities.

Results. It has been determined that the key factors of hardiness include biological, psychological, and social dimensions, while its basic components are purposefulness, control, challenge acceptance, responsibility, cognitive flexibility, and reflection. It is shown that the development of hardiness requires pedagogical support oriented toward the formation of adaptive skills and stress management. The article highlights that resilience centers have become an essential factor in the transformation of social services in Ukraine, providing a new format of population support, fostering a culture of hardiness, strengthening social cohesion, and supporting veterans.

Scientific novelty. The research interprets hardiness not only as a psychological construct but also as a pedagogically manageable process that integrates psychological assistance, educational interventions, and social support.

Practical significance. The findings emphasize that the development of hardiness is a strategically important direction of state social and educational policy aimed at strengthening adaptive potential, developing social cohesion, and preserving mental health in the conditions of modern war challenges.

Key words: hardiness, stress resistance, adaptation, pedagogical support, social work, social services, resilience center.